

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ
ЩОДО ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Сьогодні дослідження громадської думки є вже усталеною практикою не тільки в політичній, але й у інших сферах соціальної життєдіяльності. Це пов'язано, перш за все, з розвитком громадянського суспільства та, відповідно, виникненням необхідності державним органам враховувати в своїй діяльності думку різноманітних соціальних спільнот. Не є винятком у цьому випадку і органи внутрішніх справ. Розширення використання результатів дослідження громадської думки пов'язане, головним чином, з функціями, які вона виконує як соціальний інститут.

По-перше, громадська думка щодо ОВС формулює та артикулює цілі і завдання, які ставить перед правоохоронними органами суспільство. По-друге, вона відображає реалії процесу реалізації цих цілей, тобто виступає як необхідний елемент контролю суспільства над правоохоронною системою.

На цей час намагання впровадити у практику управління правоохоронними органами результати дослідження громадської думки стикаються з рядом проблем, пов'язаних здебільшого з традицією вивчення громадської думки в рамках так званих «полінгів». Для полстера (тобто людини, яка займається вивчення громадської думки) суб'єкт громадської думки – це деяка множина індивідів, які потрапили до вибірки, а сама громадська думка – це сума індивідуальних думок. Такий погляд базується на номіналістичній традиції, згідно з якою суспільство розглядається як сукупність слабо пов'язаних між собою індивідів [1]. У результаті такого дослідження ми отримуємо процентний розподіл відповідей респондентів на запропонований інтерв'юером перелік запитань.

Наслідком сучасного «арифметичного» ставлення полстерів до визначення суб'єктів громадської думки стала досить гостра критика їх роботи з боку соціологів. Так, П.Бурдьє у своєму аналізі методології та практики опитувань підкреслює неправомірність припущень, що, по-перше, всі люди здатні продукувати власну думку; по-друге, треба брати до уваги будь-яку думку; по-третє, існує консенсус щодо проблематики і значущості запитань, що їх пропонують полстери [2, с.161]. В результаті полінгів насправді не вимірюють «громадську думку», а продукують артефакти, тобто позбавлені реального змісту вербальні конструкти.

Використання у практиці управління органами внутрішніх справ даних такого роду досліджень призводить до необґрунтованих рішень, адже вони засновані на інформації, що не відображає реальні характеристики ситуації, в якій діють правоохоронні органи. Наслідки цього неважко передбачити.

Існує ще один аспект проблеми, пов'язаний з неадекватним визначенням суб'єкта громадської думки. Традиційно в дослідженнях цього феномену репрезентуються думки великої кількості людей, які представляють населення або всієї країни, або досить великого регіону. Але органи внут-

рішніх справ працюють не з абстрактним населенням, а з конкретними людьми, які входять до великої, але все ж таки обмеженої кількості соціальних зв'язків. Ставлення цих людей до міліції зумовлене не лише їх власним досвідом, але й нормами та цінностями тих соціальних груп, до яких вони належить. До того ж дуже часто трапляються випадки, коли працівники міліції вступають у взаємодію не з окремими індивідуумами, а з представниками різноманітних соціальних організацій (ЗМІ, громадськими об'єднаннями, комерційними структурами тощо). Отже, члени цих організацій у своїх взаємодіях з міліцією керуються не тільки власним розсудом, але й системою організаційних цінностей та інтересів. До того ж ці корпоративні актори є не тільки споживачами, але й активними продуцентами громадської думки, тобто розповсюджують свою точку зору на проблеми, які існують у правоохоронній сфері. Виходячи з цього, пошук реальних суб'єктів громадської думки щодо ОВС вимагає відповіді на запитання, що вони являють собою взагалі.

По–перше, необхідними ознаками суб'єктів громадської думки є інституціалізовані відносини між ними, тобто впорядковані і регульовані відповідно до спільних для сторін взірців соціальної дії. Слід підкреслити, що конституювання суб'єктів громадської думки відбувається у межах і під впливом глобальних соціальних структур, стан і особливості розвитку яких не можна не брати до уваги.

По–друге, громадська думка за своїм характером є не просто оціночним судженням відносно того або іншого явища, а ставленням громадськості до змісту і шляхів вирішення проблем, які існують у суспільному житті. Отже, необхідною ознакою суб'єктів громадської думки повинна бути наявність спільного інтересу та єдності у визначенні шляхів досягнення поставлених перед ними завдань.

По–третє, джерела утворення суб'єктів громадської думки, тривалість їх існування, характер і ступінь органічності залежать від різних чинників. Серед цих чинників є не тільки відмінності в об'єктивних умовах життя індивідів, але й відмінності у рівні розвитку їх свідомості та самосвідомості, ментальності, ступеня адекватності сприйняття змісту суспільних проблем – об'єктів думки тощо. Взагалі люди об'єднуються в групи з різного приводу. Як зазначає Едмунд Внук–Липинський, «цікаві з соціологічної точки зору приводи, які можна назвати групотвірними чинниками, це: 1) родинні зв'язки; 2) цінності; 3) інтереси; 4) завдання» [3, с.112]. На практиці люди інтегруються в групи під впливом не одного ізольованого чинника, а їх комбінації. Наприклад, спільність інтересу може бути одночасно спільністю завдань, спільність цінностей може бути пов'язана зі спільними завданнями, а родинна – зі збігом інтересів. Як твердить Е.Внук–Липинський, навколо одного групоутворюючого чинника звичайно зосереджується багато окремих спільнот, які пізніше, у процесі взаємних комунікацій і зламу соціальних бар'єрів, можуть переформуватись у більшу, вторинну групу.

У першому наближенні серед суб'єктів громадської думки можна виокремити принаймні два типи:

- соціальні групи в соціологічному розумінні цього терміна;
- соціальні спільноти масового походження.

За Я. Щепаньським, під соціальною групою розуміється певна кількість людей (не менше трьох), котрі зв'язані системою відносин, регульованих інституціями, мають спільні цінності та відокремлені від інших спільнот явним принципом відособлення [3, с.112]. Соціальні групи – це досить стабільні спільноти, в межах яких індивіди об'єднані не тільки об'єктивним, але й усвідомленим інтересом, що, природно, виникає на ґрунті соціального статусу групи в суспільній системі. Спільноти масового походження – публіка, соціальні кола, аудиторія засобів масової інформації тощо – є менш стабільними, плинними утвореннями, що не може не позначитись на їх характеристиках як суб'єктів громадської думки. Підкреслимо, що як у першому, так і в другому випадку, величезну роль у конституюванні суб'єктів громадської думки відіграє глибинне усвідомлення спільного об'єктивного інтересу, його адекватне співвідношення зі змістом і способами вирішення тієї чи іншої проблеми, що стосується цього інтересу.

Носіями громадської думки стосовно органів внутрішніх справ виступають наступні соціальні групи:

- територіальні громади;
- комерційні структури;
- державні організації;
- громадські об'єднання;
- правозахисні організації;
- політичні партії.

Думка цих суб'єктів характеризується більш стабільним, довготривалим характером, більш визначеним та структурованим змістом. Отже, вона дає конкретнішу інформацію щодо діяльності органів внутрішніх справ, і тому цінніша для управлінської діяльності.

У процесі дослідження думки, яка склалася в цих соціальних об'єднаннях, необхідно враховувати, що політичні партії, комерційні та державні структури можуть бути розділені на дві групи в залежності від масштабу своєї діяльності. Перші з них діють на національному рівні, другі – на регіональному, локальному. Отже, і об'єктом громадської думки, у першому випадку, виступає діяльність системи ОВС в цілому, а у другому – діяльність конкретних місцевих органів внутрішніх справ.

Функціонування соціальних груп масового походження, які на сьогодні є одним з головних структурних елементів сучасного українського суспільства, багато в чому залежить від діяльності засобів масової інформації. Ідея організації суспільства за допомогою засобів масової комунікації розроблена в межах концепції плюралістичного суспільства – модифікованого бачення масового суспільства. Основна ідея цієї теорії полягає у переконанні, що масова комунікація створює в сучасному світі нові спільноти. Нове суспільство перебудовується шляхом усунення старих традиційних

укладів, вкорінювання на їхньому місці нових соціальних утворень, зміни сталих органічних зв'язків на раціональні. Т. Шибутані вважає, що сучасні соціуми підтримують своє існування саме завдяки масовій комунікації. Ці соціуми і є суспільні утворення, сформовані на основі доступу до певних каналів комунікації. На цій основі створюються референтні групи, з якими, на думку їх членів та інших людей, пов'язані певні цінності. Ці групи презентують взірці соціальної поведінки для інших.

Трансляючи певні ідеї та цінності, засоби масової комунікації сприяють узгодженню позицій індивідів стосовно нових цінностей, що веде до їх інтеграції, встановлення нових зв'язків. На цих засадах консолідуються суспільні утворення – суб'єкти громадської думки. Їх соціальним субстратом, згідно з Т.Шибутані, можуть стати: носії етнічних укладів і соціальні маргінали; добровільні об'єднання, у діяльності яких особливу роль відіграють спеціалізовані канали комунікації; світи спільних інтересів і уподобань, що передбачають особливо інтенсивне користування засобами масової комунікації [4, с.128–147].

Органічність цих суб'єктів відрізняється від традиційної, а тривалість збереження їх цілісності непорівнювана з традиційними соціальними структурами (скажімо, з групами, утвореними на ґрунті суспільного поділу праці), що не може не відбиватися на процесі та результатах їх інституціалізації, взаєминах з правоохоронними структурами тощо. Виходячи з цього, громадська думка масовидних спільнот характеризується менш тривалим характером та мозаїчною структурою змісту. Своєю нестабільністю громадська думка спільнот масовидного походження наближається до іншого стану масової свідомості – соціального настрою, тобто безпосередньому реагуванню різних типів громадськості на суспільні події. Такі реакції характеризуються високим ступенем емоційної забарвленості та нестабільністю. Тому в процесі дослідження громадської думки цих суб'єктів необхідно вжити додаткових заходів щодо розрізнення власне громадської думки та соціального настрою.

Отже, громадська думка стосовно органів внутрішніх справ відрізняється за своїми характеристиками та змістом в залежності від типу суб'єкта, який її виробляє та розповсюджує. Тип суб'єкта громадської думки також визначає і методи її дослідження, які можуть надати необхідну інформацію для прийняття управлінського рішення (див. Табл. 1)

Таблиця 1

**Характеристика суб'єктів громадської думки
щодо органів внутрішніх справ**

Суб'єкти громадської думки	Інформація, яка може бути отримана при дослідженні громадської думки цих суб'єктів	Методи дослідження
<i>Соціальні групи</i>		
Територіальні спільноти	Стан криміногенної ситуації, оцінка діяльності місцевих органів внутрішніх справ, конкретні завдання щодо забезпечення безпеки та правопорядку, можливість та шляхи взаємодії	Фокус-групи, опитування, аналіз заяв, скарг та пропозицій
Комерційні структури	Оцінка діяльності органів внутрішніх справ, стан боротьби зі злочинністю (особливо в економічній сфері), можливості налагодження співпраці	Експертне опитування, аналіз документів, публічних заяв, виступів у ЗМІ тощо
Державні організації	Оцінка діяльності органів внутрішніх справ, взаємодія у вирішенні внутрішніх проблем держави	Експертне опитування, аналіз документів, публічних заяв, виступів в ЗМІ тощо
Громадські об'єднання	Стан криміногенної ситуації, оцінка діяльності місцевих органів внутрішніх справ, конкретні завдання щодо забезпечення безпеки та правопорядку, можливість та шляхи взаємодії	Експертне опитування, аналіз документів, публічних заяв, виступів в ЗМІ
Політичні партії	Стан криміногенної ситуації, оцінка діяльності органів внутрішніх справ, стратегічні завдання щодо забезпечення безпеки та правопорядку, шляхи реформування та поліпшення діяльності	Експертне опитування, аналіз документів
Правозахисні організації	Оцінка стану дисципліни та законності в органах внутрішніх справ, шляхи співпраці у сфері боротьби зі службовими правопорушеннями працівниками ОВС	Експертне опитування, аналіз документів, публічних заяв, виступів в ЗМІ
<i>Соціальні спільноти масового походження</i>		
Аудиторія ЗМІ	Стан криміногенної ситуації, яка склалася в країні. Загальна оцінка діяльності органів внутрішніх справ	Опитування, контент-аналіз матеріалів ЗМІ
Соціальні кола	Стан криміногенної ситуації, яка склалася в країні. Загальна оцінка діяльності органів внутрішніх справ	Фокус-групи, опитування, контент-аналіз матеріалів ЗМІ
Публіка	Стан криміногенної ситуації, яка склалася в країні. Загальна оцінка діяльності органів внутрішніх справ	Фокус-групи, опитування, контент-аналіз матеріалів ЗМІ

Таким чином, можна дійти висновків, що необхідною умовою прийняття рішень, заснованих на даних досліджень громадської думки, є врахування специфіки її суб'єктів. Власне кажучи, уточнення соціальних спільностей, які продукують певні оцінки ОВС, повинно відбуватись ще на етапі розробки програми дослідження, оскільки вибір тих чи інших методів буде визначатись саме характером суспільного утворення, думку якого ми збираємось визначити. Основними суб'єктами громадської думки щодо органів внутрішніх справ на цей час є соціальні групи (територіальні громади, громадські об'єднання, правозахисні організації, комерційні та державні структури тощо) та соціальні спільноти масового походження (аудиторія ЗМІ, соціальні кола, публіка), які відрізняються характером та змістом суджень.

Список літератури: 1. Оссовський В. Л. Полінг versus соціологічне дослідження громадської opinii // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2002. № 4. 2. Бурдьє П. Социология политики. М., 1993. 3. Громадська думка: теоретичні та методичні проблеми дослідження/ За ред. В.Л. Оссовського. К., 2001. 4. Shibutani T/ Reference Groups and Sjcial Control. Behavior and Social Processes/ An Integraction Approach. Boston, 1962.

Надійшла до редколегії 03.07.03